ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ DENETİMSİZLİĞİ

THE LACK OF SUPERVISION OVER THE DECISIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT

Hüseyin ÖZTÜRK*

Öz

Anayasa Mahkemesinin (AYM) norm denetimi, siyasi partilerin mali denetimi, yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğin düşmesi kararlarını denetlemesi kapsamında verdiği kararlar için herhangi bir denetim yolu öngörülmüş değildir. Bireysel başvuru ve siyasi partilerin kapatılması kapsamında verilen kararlar hakkında ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) vasıtasıyla teoride tam fakat pratikte sınırlı bir denetim söz konusudur. Yüce Divan yargılaması kapsamında verilen kararlar içinse AYM'nin kendisine yeniden inceleme başvurusu yapılabilme imkânı tanınmıştır.

AYM'nin kararları hakkında bir denetim eksikliği söz konudur. Öncelikle belirtmek gerekir ki AYM kararlarının denetimden mahrum olması, asıl gayesi denetim olan anayasacılık felsefesine ve kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırıdır. Buna rağmen AYM kararlarını denetimden mahrum bırakmanın haklı bir gerekçesinin olup olmadığını irdelemek gerekir. AYM kararlarının denetimden mahrum bırakılması hukuk düzeninde hukuki kesinliği sağlama zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. AYM'ye nihai ve kesin karar verme yetkisi tanınmak suretiyle uyuşmazlık konusu şey sürekli yargılama tehdidi altında tartışmaya açılmayacak ve hukuki kesinliği sağlamak suretiyle hukuki barış ve istikrar sağlanmış olacaktır. Bununla birlikte AYM kararlarının hukuki kesinlik ilkesine ne kadar riayet ettiğinin ve nihai ve kesin karar verme yetkisinin niçin AYM'ye verildiğinin ortaya konulması gerekir. Çalışmada mevzubahis konular ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Anayasa Mahkemesi, Kesin Hüküm, Hukuk Devleti, Kuvvetler Ayrılığı, Denetimsizlik*

Abstract

No supervision exists over the decisions given by the Constitutional Court of Turkey within the scope of norm review, financial audit of political parties, the

* Arş. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, huseyin.ozturk@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3892-2003

Geliş Tarihi: 13.03.2022
Kabul Tarihi: 28.04.2022

decisions to remove parliamentary immunity and the dismissal of parliamentary seats. On the other hand, there is some revision by the European Court of Human Rights regarding the decisions made within the scope of individual applications and the closure of political parties. For the decisions made within the scope of the Supreme Criminal Tribunal, the Constitutional Court has the authority of re-examination.

There is a lack of supervision over the decisions of the Constitutional Court. It should be noted that the lack of supervision over the decisions of the Constitutional Court is against the philosophy of constitutionalism, the main purpose of which is checks, and the principle of separation of powers. It is necessary to examine whether there is a justification for fully exempting the Constitutional Court from any supervision control. In our study, these issues are discussed.

Keywords: *Constitutional Court, Res Judicata, Rule of Law, Separation of Powers, Lack of Supervision*

Extended Abstract

The starting point and aim of constitutionalism movements is the limitation of state power. The principle of separation of powers undoubtedly has an important place in the context of constitutionalism. In particular, it played a key role in limiting state power. As a requirement of the constitutionalism movements and the principle of separation of powers, which is its tool, the constitutional judiciary has emerged. The function of the constitutional judiciary is to limit the legislature by checking the constitutionality of laws within the scope of checks and balances stipulated by the principle of separation of powers. Thus, the legislative and the executive organs are limited by means of the constitutional judiciary. In this context, while the legislative and executive organs, namely the Grand National Assembly of Turkey and the President, are supervised and limits the Constitutional Court, who or what supervises and limited by the Constitutional Court? The answer to this question is sought in this article.

The Constitutional Court has the authority to review norms, decide on individual applications, decide on the dissolution of political parties, audit the finance of political parties, and oversee the lifting of parliamentary immunity and the dismissal of parliamentary seats. In our study, we examined the powers of the Constitutional Court to see whether it is possible to check the decisions made within the framework of these powers, and if there is such an opportunity, what these possibilities may be.

No review exists over the decisions given by the Constitutional Court within the scope of norm review, financial audit of political parties, the decisions to remove parliamentary immunity and the dismissal of parliamentary seats. On the other hand, there is some revision by the European Court of

Human Rights regarding the decisions made within the scope of individual applications and the closure of political parties. For the decisions made within the scope of the Supreme Criminal Tribunal, the Constitutional Court has been given the authority of re-examination.

There is a lack of supervision over the decisions of the Constitutional Court. So where does this lack stem from? First of all, it should be noted that the lack of supervision over the decisions of the Constitutional Court is against the philosophy of constitutionalism, the main purpose of which is accountability, and the principle of separation of powers. Despite this, it is necessary to examine whether there is a justification for exempting the Constitutional Court from any exempting control. The lack of supervision over the decisions of the Constitutional Court stems from the necessity of ensuring legal certainty in the legal order. By granting the Constitutional Court the authority to make a final decision, the subject matter of the dispute will not be brought into discussion under the threat of continuous trial, and legal peace and stability will be maintained by ensuring legal certainty. However, first of all, it should be discussed how much the Constitutional Court decisions comply with the principle of legal certainty. Secondly, it should be questioned why the authority to make final decisions has been granted to the Constitutional Court, in numerous areas, while the Court does not even have internal tools of re-examination. In our study, these issues are discussed.

The principle of legal certainty , which is necessary to ensure legal security, which is one of the sub-elements of the rule of law, is generally examined as a principle that appeals to the legislative and executive organs in the context of clearly and distinctly putting forward the rules to which individuals will be subject. However, the principle of legal certainty is important for the judiciary and especially the Constitutional Court the subject matter of a dispute should not be opened to discussion under the threat of repeated trial and legal peace and stability will be ensured. In this context, the concepts of legal certainty and audit seem to be mutually exclusive. In order to ensure legal certainty, the audit must stop at one point. Therefore, further supervision is sacrificed in order to establish legal certainty. However, the issue that needs to be answered here is why the Constitutional Court was preferred as the authority to ensure legal certainty. In other words, if the audit is to be abandoned somewhere to ensure legal certainty, why is the of unaccountability reserved for the Constitutional Court? Why is such a privilege not given to the (GNAT) ? In response to these questions, the following statements can be made immediately: The Constitutional Court has already been established as a control mechanism, and in this context, there cannot be a more natural

situation than the fact that the Constitutional Court is the authority to ensure legal certainty, that is, the unsupervised authority. However, it is a situation that should be approached with suspicion because it is an institution whose democratic legitimacy is questioned the against, where the will of the nation is manifested and is superior.

The Constitutional Court's privilege of unaccountability, which is contrary to the separation of powers, arises from the necessity of providing legal certainty. In this context, the powers of the Constitutional Court should be closely scrutinized. Since such an authority is given due to an necessity, the authority should be questioned at points exceeding the obligation. Because while of necessity is accepted as compliance with in law, exceeding the limits of necessity leads to justified doubts. When we look at most powers of the Constitutional Court, it we see that these powers either fall within the expertise of other institutions, as in the financial audit of political parties and in the Supreme Criminal Tribunal, or they are entirely related to the political sphere, as in the decisions to dissolve political parties, abolish parliamentary immunity, and dismiss the deputyship. So these powers are open to question and should be supervised either internally or externally.

Giriş

Hukuk devletinin bir gereği olarak hukuk düzeni kendi içinde sürekli bir denetim yolu öngörmüştür. Bu bağlamda yargı organlarının kararları da denetime tabi tutulmuştur. Nitekim adli ve idari yargıda ilk derece mahkemelerinin kararları istinaf mahkemeleri, istinaf mahkemelerinin kararları da Yargıtay ve Danıştay tarafından denetlenmektedir. Ayrıca söz konusu yargı kollarında olağan kanun yollarının yanında yargılanmanın yenilenmesi ve kanun yararına bozma gibi olağanüstü kanun yolları da öngörülmüş ve netice itibarıyla denetim ağı olabildiğince sıkılaştırılmıştır. Bununla birlikte AYM kararlarına karşı denetim yolu ya hiç öngörülmemiş veya öngörülen denetim yolları da yeterli etkinlik seviyesine ulaşmamıştır. Oysaki kamu hukukunda geçerli olan yetkinin ve sorumluluğun paralelliği ilkesi gereğince denetime tabi olması gereken en önemli kurumlardan biri AYM'dir. Zira özellikle adli yargıda verilen kararlar sadece tarafları bağlamakta ve etkilemekte iken AYM kararları Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrası gereğince yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar. Bu madde çerçevesinde neredeyse var olan tüm iradeleri bağlayıcı nitelikte karar verebilen AYM'nin denetimsizlik imtiyazı nereden kaynaklanmaktadır? Ayrıca söz konusu durum AYM'nin pek çok kararında zikrettiği ve "…hukuk kurallarıyla kendini bağlı sayan ve yargı denetimine açık olan devlettir" şeklinde tanımladığı hukuk devleti ilkesiyle ne derecede örtüşmektedir?

AYM kararlarının bağlayıcı olması kapsamında tartışmaların genel olarak söz konusu bağlayıcılığın icrası noktasında toplandığı görülmektedir. Özellikle bireysel başvuru kararlarında çıkan ihlal kararlarının yerine getirilmesi hususunda yerel mahkemelerin AYM kararına karşı bir tutum sergilemesi halinde, söz konusu kararların icra edilebilir hale getirilmesi için geliştirilmesi gereken yollar üzerinde durulmaktadır. Ancak bu tartışmaların yanında belki de üzerinde durulması gereken husus AYM kararlarına karşı neden bir itiraz yolu öngörülmediğidir. Acaba böyle bir yolun öngörülmemiş olmasının sebebi AYM'nin yanılmaz olduğu düşüncesi midir?

AYM'nin norm denetimi yapma ve bireysel başvuruları inceleme dışında siyasi partilerin kapatılmasına karar verme, siyasi partilerin mali denetimini yapma, bazı kişileri Yüce Divan sıfatıyla yargılama, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını ve milletvekilliğinin düşmesini denetleme yetkileri mevcuttur. AYM'nin norm denetimi yetkisi anayasa yargısı ile, bireysel başvuruları inceleme yetkisi temel hak ve hürriyetlerin korunmasını sağlamak ile açıklanabilirken diğer yetkilerinin makul bir açıklamasını bulmak güç görünmektedir. Bu çerçevede AYM'nin sistemde gereğinden fazla misyon yüklendiği görülmektedir.

Ön Açıklamalar

Yargıya dair birtakım varsayımlardan ötürü yasama ve yürütme erklerine nazaran yargı erki lehine daha fazla olumluma söz konusudur. Bu varsayımları ve sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Yargı yasama ve yürütmeye nazaran daha az tehlikelidir. Hamilton'un ifadesiyle "Yargı, hak ve hürriyetleri ihlal etme hususunda en az imkana sahip olduğundan onlar için en tehlikesiz erktir. Zira yargının onları etkileyebilecek ne kılıcı ne de cüzdanı vardır" (Hamilton, 2001: 402). Aynı yönde hâkimi kanunu telaffuz eden bir ağız olarak niteleyen Montesquieu da "sözünü ettiğimiz bu üç yetkiden yargılama yetkisi aşağı yukarı bir hiç sayılır" diyerek yargıyı pasif bir konuma indirgemiştir (Montesquieu, 2014: 178). Bu kapsamda yargı *sessiz erk* olarak kabul edilmektedir (Sancar & Atılgan, 2009: 19). Ancak bu durumun aksini söylemek mümkündür. Zira yargı yasama ve yürütmenin aksine son sözü söyleme yetkisine sahiptir. Hukukun ne olduğuna karar verebilme, yani nasıl anlaşılması gerektiğine karar verebilme imtiyazını elinde tutmaktadır (Sancar & Atılgan, 2009: 16). Dolayısıyla mühür yargının elindedir ve tabiri caizse Süleyman da yargıdır.

İkincisi yargının hukuku ihlal edenleri tarafsız bir biçimde yargılayarak adaleti tesis eden bir erk olduğu kabul edilmektedir. Özelikle yasama ve yürütmenin bir takım şahsi veya siyasi menfaatler uğruna hak ve

özgürlükleri ihlal ettiği veya ihlal etme tehlikesini kendinde barındırdığı varsayılmaktadır. Oysaki yargı tarafsız bir biçimde tüm bu olanları siyaset dışı bir biçimde üsten izleyip hakkı teslim etmektedir. (Sancar & Atılgan, 2009: 19). Bu varsayımın da doğru olmadığını düşünüyoruz. Bir kere yargının iddia edildiği düzeyde bağımsızlığı ve tarafsızlığı söz konusu değildir (Sancar & Aydın, 2009: 60-64). İkincisi yargı mensupları da insandır. Olağanüstü insanlar yargı mensubu olarak atanıyor değildir. Yahut yargı mensubu olanlar cübbeyi giydiklerinde birden üst insana dönüşmemektedir. Yargı mensupları, yasama ve yürütme mensupları ile aynı kültürün insanıdır. Üçüncüsü, yargının teşekkülünde yasama ve yürütme rol oynamaktadır. Örneğin on beş üyeden oluşan AYM'ye üç üye TBMM ve geri kalan on iki üye Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Dolayısıyla yasama ve yürütme mensupları hakkında dile getirilebilecek her eleştiri, yargı mensupları için de bir şekilde geçerlidir. Yargıya dair yaptığımız bu genel açıklamalardan en büyük payı AYM almaktadır. Söz konusu açıklamalar çerçevesinde, AYM'nin yetkileri birer birer incelenmiştir.

Anayasa Yargısına İlişkin Genel Açıklamalar

Anayasanın üstünlüğü ilkesinin geçerliliğini temin eden anayasa yargısı 1803 tarihli Marbury v. Madison kararı ile ABD'de ortaya çıkmıştır (Gülener, 2012: 127). Avrupa'da ise anayasa yargısının ortaya çıkışı Hans Kelsen'in normlar hiyerarşisi kuramı çerçevesinde merkezi bir anayasa yargısı organının tesisi ile gerçekleşmiştir. ABD'de Avrupa'ya nazaran daha erken dönemde anayasa yargısının ortaya çıkması Rousseau'nun *genel irade* anlayışından ileri geldiği ifade edilmektedir (Özbudun, 2012: 16). Genel iradenin ortak yararı hedeflediği varsayımdan hareketle parlamentonun sınırlandırılması kabul edilmemiştir. Ancak zaman içerisinde parlamentoda çoğunluğun hak ve hürriyetler için ciddi mahiyette tehlike teşkil edebileceği kabul edilmiş, bu bağlamda parlamentonun yapmış olduğu işlemlerin denetlenmesi gündeme gelmiş ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada anayasa yargısı yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Ginsburg, 2003: 1-2). Bu kapsamda, genel olarak, anayasanın üstünlüğü ilkesinin sağlanması açısından ABD'de olduğu gibi federalizm ve kuvvetler ayrılığının tesisi, Avrupa'da olduğu gibi normlar hiyerarşisi çerçevesinde anayasal özgürlüklerin teminat altına alınması bağlamında anayasa yargının ortaya çıktığını görüyoruz. Bununla birlikte anayasa yargısını hegemonyacı korunma tezi ile açıklayan Hirschl'in görüşlerine ayrıca değinmek gerekir. Yazar 2000 yılında yazıya aldığı makalesinde, anayasa yargısının doğuşu doğu bloku ülkelerde demokrasiye ve pazar ekonomisine geçişin, bazı Latin Amerika ve Avrupa'nın güney ülkelerinde ise demokrasiye geçişin bir neticesi olduğu halde kimi ülkelerde bu iki

konseptin dışında bir sebebin var olduğunu belirtmektedir. Yazara göre siyasi ve ekonomik elitler çoğunluğun gazabına uğramamak ve kendilerini güvence altına almak için yargıyı kurumsallaştırmışlardır (Hirschl, 2000: 93-95; Özbudun, 2012: 18).

Anayasa yargısı 1961 Anayasası ile AYM'nin kurulması suretiyle hukukumuza dahil olmuştur. AYM'nin kuruluşunda üç temel argümanın varlığından bahsedebiliriz. İlki çoğunluk iktidarının hak ve hürriyetleri tehdit etmesi ve bunun önüne geçilmek istenmesidir. Bu doğrultuda Anayasa Komisyon Raporu'nda şu ifadeler yer almaktadır: "Tasarı, hürriyetlerin tecavüze uğramamasını sağlama noktasından hassasiyet göstermiştir. Bu maksatla, bir yandan Devletin her türlü idarî tasarrufları geliştirilmiş bir kazai kontrole tâbi tutulmuştur. Öte yandan da bizzat yasama organının Anayasanın koyduğu sınırların dışına çıkmamasını, Anayasa Mahkemesiyle sağlamak istemiştir. Bu konuda bilhassa üzerine dayanılan fikir, hürriyetlerin tanzimcisi olan yasama organının, bu tanzim işinde, hürriyetlerin özünü tehlikeye düşüremiyecek bir sınır ile çevrili kalması fikridir. Bahis konusu Anayasa Mahkemesi vasıtasıyla yasama organı, onun içinde hâkim durumda bulunan çoğunlukların iktidarı, başka bir deyimle doğrudan doğruya bizzat siyasî iktidar, sınırlanmış olmaktadır." İkincisi *ilerlemeci* anlayıştır. Batı demokrasilerinde anayasa yargısının kabul edilmesi ile ilerlemenin bir göstergesi olarak ülkemizde de kabul edilmesi (Kaya, 2014: 579-581). Bu yönde yine Komisyon Raporu'nda şu ifadelere yer verilmiştir: "Tasarı kanunların Anayasaya uygunluğunun kazaî murakabesi prensibini kabul etmiştir. Bu prensip memleketimiz için yenidir. Yıllardan beri Anayasaya aykırı kanunlardan şikâyet edilen memleketimizde, bu prensibin kabul edilmesi mühim gelişmelerden biri telâkki edilmiş ve bu sebeple son Batı Avrupa Anayasalarında görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi teşkili uygun görülmüştür." Üçüncüsü ise Hirschl'in hegemonyacı korunma tezidir. Bu hususa ilişkin olarak Özbudun şu ifadeleri kullanmaktadır: "Nihayet, Hirschl'in örneklerinde olduğu gibi, Türkiye'de de Anayasa Mahkemesi, kurulduğu günden bu yana, birey haklarından çok, resmî ideolojinin ve onun iki temel direği olan katı bir milliyetçilik ve lâikçilik anlayışının koruyucusu olmuş, diğer bir deyimle kendisini kuran eski hâkim elitlerin beklentilerine uygun şekilde hareket etmiştir" (Özbudun, 2012: 18). Anayasa yargısına dair genel açıklamaların ardından kuvvetler ayrılığı ve anayasa yargısı arasındaki ilişkiye ayrıca değinmek gerekir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi anayasacılık bağlamında şüphesiz önemli bir yere sahiptir. Özellikle devlet iktidarının sınırlanması noktasında kilit bir rol oynamıştır. Bu bağlamda kuvvetler ayrılığının asıl gayesi devlet iktidarının sınırlanması olmuştur (Erdoğan, 2015: 217). Kuvvetler ayrılığı en genel ifadeyle devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere var olan üç

fonksiyonunu üç ayrı organa vermek suretiyle gücün güçle durdurulmasıdır (Waldron, 2013: 433-434). Bu sayede üç organdan her biri kendilerine tevdi edilen yetkileri kıskanç bir biçimde kullanacak ve diğer organların sınırını oluşturacaktır. Esasında kuvvetler ayılığının saf halinde her bir organın kedisine tevdi edilen fonksiyon ile meşgul olması amaçlanmış ve diğer organların yetkilerine dahil olmaması düşünülmüştür (Vile, 1998: 14). Ancak pratikte böyle bir şeyin var olamayacağı ve sakıncalı hale dönüşebileceği gerekçesiyle denge-denetim yolları olarak ifade edilen her bir organın diğer organın yerine getirdiği fonksiyonu da denetleyebilmesi gündeme gelmiştir (Barnett, 2013: 69-70). Frenler ve dengeler (*checks and balances*) yolu olarak da ifade edilen bu sistem ABD'nin kurucu babalarından James Madison tarafından *The Federalist Papers* No. 48'de şu şekilde dile getirilmiştir. "İktidarın kötüye kullanılabilir tabiatı karşısında bu organların sınırlarını devletin anayasasında kesin olarak belirtmek ve bu kâğıttan engellere güvenmek yeterli olacak mıdır? Bu Amerikan Anayasasını derleyenlerin başlıca itimat ettikleri güvence olarak görünmektedir. Bununla birlikte tecrübe ortaya koymaktadır ki önlemin etkinliği abartılmaktadır ve devletin daha güçlü organları arasındaki daha zayıf olan organlar için bir takım elverişli savunma araçları kaçınılmaz bir şekilde gereklidir" (Aktaran: Ertaş, 2019: 117-118).

İşte bu denge-denetim kapsamında anayasa yargısının işlevi de kanunların anayasallık denetimini yaparak yasama organını sınırlamaktır. Böylelikle anayasa yargısı vesilesiyle yasama ve yerine göre yürütme organları sınırlanmış olmaktadır. Yasama ve yürütme organı yani TBMM ile Cumhurbaşkanı AYM tarafından denetlenip sınırlandırılırken AYM kim tarafından denetlenip sınırlandırılmaktadır? Bu sorunun cevabı AYM'nin kendi kendini sınırlaması gerekliliği şeklinde verilmektedir (Özbudun, 2019: 60). Oysaki böyle bir cevap kuvvetler ayrılığının kendi felsefesine aykırıdır. Zira kuvvetler ayrılığında her bir organının denetlenmesi ve dolayısıyla da sınırlanması amaçlanmaktır. Ancak makalenin ilerleyen bölümlerinde de açıklanacağı üzerine AYM açısından böyle bir durumun varlığı yok denecek derecedir. Böyle bir durum karşısında anayasa yargısını dolayısıyla da AYM'yi *kuvvetler ayrılığının bekçisi* (Özbudun, 2019: 47) olarak nitelendirmek bütünüyle çelişkili bir hal yaratmaktadır. Böyle bir çelişkili bir duruma rağmen peki neden AYM kararlarının denetimi yok denecek derecededir. Acaba AYM kararlarının denetimden mahrum bırakılmasının sebebi AYM'nin kendi yetkisini gerçekten aşmayacağına inanılması mıdır? Böyle bir inancın yerinde olmadığı, bizatihi AYM'nin pek çok kararıyla sabittir ki anayasa hukuku literatüründe AYM'nin kendi yetki sınırlarını aşmasından dolayı ziyadesiyle yargısal aktivizmle[1] ilgili yayınlar ortaya çıkmıştır. Biz burada bu konuya eğilmeyeceğiz. Acaba AYM'ye

1 ABD Yüksek Mahkemesi ile çatışan Başkan Roosevelt (1933-1945) şu sözleri sarf etmişti: "Milletçe öyle bir noktaya geldik ki, Anayasayı Mahkemeden kurtarmak için harekete geçmek zorundayız" (Aktaran; Özbudun, 2007: 259).

böyle bir imtiyazın tanınması AYM'nin birey hak ve özgürlükleri koruyucu nitelikte karar vereceğine inanılmasından mı kaynaklanmaktadır? Böylelikle AYM dolaylı da olsa kuvvetler aylığının asıl gayesi olan birey hak ve özgürlüklerin korunmasına hizmet etmiş olacaktır. Ne var ki AYM'nin sicili insan hakları açısından da pek parlak değildir. Doktrinde AYM'nin ideolojik saikler sebebiyle temel hak ve hürriyetleri korucuyu ve genişletici yönde hareket etmediği belirtilmektedir (Hakyemez, 2009: 348; Erdoğan, 2002: 137). Peki neden AYM'ye böyle bir denetimsizlik imtiyazı verilmiştir? Bu imtiyaz hukuki kesinliğin sağlanması ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Gözler, 2006: 146). Şöyle ki hukuk düzeninde son noktanın konulup hukuki kesinliğin sağlanması zorunluğundan dolayı AYM'ye böyle bir yetki verilmiştir. Dolayısıyla AYM'ye böyle bir imtiyazın tanınması hukuki zorunluğun bir gereğidir. Mademki bir zorunluğun sonucu AYM'ye böyle bir imtiyaz tanınmıştır, bu bağlamda AYM'nin yetkileri dikkatle incelenmeli ve böyle bir zorunluğa hizmet edip etmediği değerlendirilmelidir. Bu çerçeve de biz de aşağıda AYM'nin yetkilerini ayrı ayrı inceleyeceğiz. Ancak bundan evvel hukuki kesinlik kapsamında kesin hüküm kavramına değinmeyi yerinde görüyoruz.

Hukuk düzeninde hukuki barışı ve istikrarı sağlama yollarından biri de kesin hükümdür. Esasen "hukukta amaç gerçeklik oluşturmaktır" (Kaya, 2018: 102) ve bu gerçekliği sağlayacak en önemli yollardan biri şüphesiz kesin hükümdür. Kesin hüküm sayesinde uyuşmazlık konusu şey yargı kararı ile hukuki bir gerçekliğe bağlanmaktadır. Bu vesileyle çekişmeli olan bir husus yargı kararı ile sabitlenmekte ve söz konusu çekişme tekrar tartışmaya açılmamaktadır (Ferendeci, 2009: 5-6; Gözler, 2007: 48-49). Kesin hüküm sayesinde hukuki kesinlik sağlanmakta ve hukuk devletinin bir uzantısı olan hukuki öngörülebilirlik tesis edilmektedir. Kesin hükümden bahsedebilmek için ilk önce bir hükmün varlığı gereklidir. Hüküm ise usul hukukunda esasa ilişkin verilen nihai karar olarak tanımlanmaktadır. Nitekim bu husus 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 294. maddesinde şu şekilde kaleme alınmıştır: "Yargılama sonunda uyuşmazlığın esası hakkında verilen nihai karar, hükümdür." Dolayısıyla usule ilişkin nihai kararlar kesin hüküm niteliğine sahip değildir (Tanrıver, 2016: 984).

Burada kısaca şekli anlamda kesin hüküm ve maddi anlamda kesin hüküm ayrımına değinmekte fayda vardır.[2] Şekli anlamda kesin hükümden kasıt mahkemenin vermiş olduğu bir karara karşı gidilebilecek bir kanun yolunun bulunmamasıdır. Maddi anlamda kesin hüküm ise verilen bir mahkeme kararına tanınan hukuki gerçekliktir. Maddi anlamda kesin hükmün oluşabilmesi için şekli anlamda kesinliğin sağlanmış olması gerekmektedir (İyilikli, 2016: 47-54).

2 Biz çalışmamızda kesin hükmü maddi anlamda kesin hükme tekabül edecek biçimde kullandık.

Anayasa Mahkemesinin Yetkileri

Bu başlık altında AYM'nin yetkilerini, bu yetkiler çerçevesinde vermiş olduğu kararların denetiminin mümkün olup olmadığını ve böyle bir imkân var ise bu imkanların neler olduğunu inceleyeceğiz. AYM'nin norm denetimi yapma, bireysel başvuruları karara bağlama, siyasi partilerin kapatılmasına karar verme, siyasi partilerin mali denetimini yapma ve yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını ve milletvekilliğinin düşmesini denetleme yetkileri mevcuttur. AYM'nin Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanını seçme gibi başka yetkileri de vardır ancak biz denetim işlevlerine odaklandığımız için yukarıda sayılanlar ile çalışmamızı sınırlı tutacağız.

A. Norm Denetimi

AYM'nin en önemli yetkilerinden biri ve hatta belki de en önemlisi norm denetimidir. Zaten anayasa yargısının ve dolayısıyla da anayasa mahkemelerinin doğuşu da bir bakıma norm denetiminin gerekliğinden kaynaklanmaktadır (Barın, 2017: 164-167). Norm denetimi en genel tanımla belirli hukuk kurallarının anayasaya uygunluk denetimine tabi tutulmasıdır (Eren, 2021: 1102-1103). Bu çerçevede 1982 Anayasası da AYM'ye 148. madde ile kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, TBMM İçtüzüğünün ve Anayasa değişikliklerinin Anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisi vermiştir. Esasen Anayasa koyucunun kanunların, İçtüzüğün ve Anayasa değişiklerinin Anayasaya uygunluk denetimini AYM'ye vermek suretiyle TBMM'yi yani yasamayı, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin denetimini vermek suretiyle de Cumhurbaşkanını yani yürütmeyi frenlediği görülmektedir. Bu durum kuvvetler ayrılığı ilkesinin iddiası olan her bir erkin yetkilerinin denetlenmesi ile de uyumludur. Gerçi böyle bir denetim yolu Montesquieu'nün Kanunların Ruhu eserinde sistematikleştirdiği kuvvetler ayrılığına tam manasıyla uymasa da (Gözler, 2006: 155) artık modern anlamda kuvvetler ayrılığı genel itibariyle üç erkin diğer erkler tarafından da denetlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Barnett, 2013: 69-70).

Norm denetimi soyut norm denetimi ve somut norm denetimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Soyut norm denetiminde, AYM'nin denetimi kapsamına giren normların Cumhurbaşkanı, TBMM'de en yüksek çoğunluğa sahip iki siyasi parti grubu ve TBMM'nin üye tamsayısının en az beşte biri tarafından doğrudan AYM'nin önüne taşınması söz konusudur. Somut norm denetiminde ise görülmekte olan bir dava sürecinde davayı gören mahkeme, uyuşmazlığın çözümünde uygulanacak olan kanunu veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesini Anayasaya aykırı olduğu kanaatine varırsa Anayasaya aykırılık iddiasını çözmesi için konuyu AYM'ye taşır.

İster soyut norm denetiminde olsun ister somut norm denetiminde olsun AYM önüne gelen normun Anayasaya aykırı olduğu kanaatine varırsa iptal

kararı verir. İptal kararı neticesinde söz konusu normun ya da normun ilgili kısmının kaydı hukuk aleminden düşülür. İptal kararları kesindir. AYM'nin vermiş olduğu iptal kararlarına karşı gidilebilecek herhangi bir hukuki yol yoktur. İptal kararlarına karşı bir denetim yolunun öngörülmemesinin sebebi olarak şu argüman öne sürülebilir: Zaten AYM'nin burada yerine getirmiş olduğu işlev bir denetim işlevidir ve dolayısıyla iptal kararlarına karşı bir denetim yolunun öngörülmesi denetimin denetimi manasına gelmektedir. Bu husus ise sürekli bir denetim yolunu gündeme getirir ve hukuki sürecin sürüncemede kalmasına sebebiyet verir. Bu argümanın haklılık payı yok değildir. Ancak burada AYM norm denetimini ilk elden incelemektedir. Yani bir normun Anayasaya aykırılığını ilk olarak denetleyen AYM'dir ve bu karara karşı bir denetim yolu söz konusu değildir. Bu durum ise kuvvetler ayrılığında geçerli olan her erkin diğer erklerce denetlenmesi düşüncesi ile çelişmektedir. Bununla birlikte iptal kararları için bir denetim yolunun öngörülmesi pratikte sorun çıkarabilecek niteliktedir. Bu yönde Döner ve Köküsarı'nın şu ifadeleri kayda değerdir: "Şunu öncelikle belirtelim ki, yargılamanın yenilenmesi yolu norm denetimi sonucunda verilen kararlar için mümkün değildir. Çünkü itiraz ve iptal yolu bir dava değil, inceleme ve uygunluk denetimidir. Bir an için böyle bir yolun mümkün olduğunu düşünsek dahi, sonuçları açısından kamu düzenini ve hukuki güvenliği bozacak durumlar ortaya çıkabilir. Örneğin daha önce iptal edilerek hukuk düzeninden silinmiş olan bir kanunu, yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar hukuk düzenine kazandırmak mantık dışı olduğu gibi, uygulamada da birçok güçlüklere yol açabilecektir" (Döner & Köküsarı, 2008: 668).

AYM'nin norm denetiminde iptal kararı dışında verebileceği diğer karar türü ise ret kararıdır (Gözler, 2019: 1171). Ret kararı kapsamında AYM ilk inceleme neticesinde ret kararı verebileceği gibi işin esasına girip esastan da ret kararı verebilir. İlk inceleme neticesinde verilen ret kararları şu sebeplerden kaynaklanabilir: Görevsizlik, açıkça dayanaktan yoksunluk veya yöntemine uygun olmama, dava açma süresinin geçmesi ve başvurucuların yetkisizliği (Gözler, 2019: 1172-1178). AYM'nin ilk inceleme sonunda verdiği ret kararlarının iptal kararları gibi kesinlik taşımadığını söyleyebiliriz. Zira söz konusu kararlar incelendiğinde kararların usule ilişkin olduğu görülmektedir. Usule ilişkin kararlar ise yukarıda izah edildiği üzere HMK gereğince hüküm değildir. Dolayısıyla hüküm teşkil etmeyen bir kararın kesin hüküm teşkil etmesi de mevzubahis olamaz. Örneğin 110 milletvekili bir kanun için iptal davası açsa, AYM başvurucunun yetkisizliği sebebiyle ilk inceleme neticesinde ret kararı verse ve daha sonra aynı kanuna karşı 120 milletvekili süresi içinde tekrar iptal davası açsa AYM söz konusu davayı inceler. Oysaki AYM'nin ilk inceleme neticesinde verdiği ret kararı kesin hüküm teşkil etse AYM'nin kesin hükümden dolayı tekrar ret kararı vermesi beklenir. Bununla birlikte hemen belirtmek gerekir ki AYM'nin ilk inceleme neticesinde vermiş olduğu ret kararlarına karşı bir

denetim yolu yoktur. Sadece burada söz konusu kararlar kesin hüküm teşkil etmemektedir.

AYM'nin ret kararı kapsamında vereceği diğer karar türü ise esastan ret kararıdır. AYM iptal istemiyle önüne gelen bir normun Anayasaya aykırı olmadığı kanaatine varırsa esastan ret kararı verir. Esastan ret kararı iptal kararı gibi kesin hüküm oluşturmaz. Bu husus esasen *on yıl yasağı* olarak da bilinen Anayasanın 152. maddesinin son fıkrasında hüküm altına alınmıştır. Buna göre AYM esastan ret kararı verirse on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmü için AYM'ye başvuruda bulunulamaz. Bu hükmünden anlaşılacağı üzere on yıl geçtikten sonra aynı kanun hükmü için AYM'ye iptal istemiyle başvuruda bulunulabilir. Hatta AYM bir kanun hakkında esastan ret kararını soyut norm denetimi neticesinde verdikten sonra somut norm denetimi yoluyla aynı kanunun AYM'nin önüne gelebileceği ifade edilmektedir(Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2019: 562-563). Zira *on yıl yasağının* itiraz yoluyla verilen kararlar için geçerli olduğu belirtilmektedir (Gözler, 2019: 1150). Oysaki esastan verilen ret kararlarının kesin hüküm oluşturması icap eder. Zira işin esasına girilmiş ve neticesinde nihai karar olarak ret kararı verilmiştir. Ortada bir hüküm vardır ve bu hüküm kesindir ve kesin hüküm neticesinde aynı konunun tekrar yargı organın önüne gelmemesi beklenir. Çünkü kesin hükmün mantığı bunu gerektirir. Ancak AYM'nin vermiş olduğu esastan ret karalarında durum böyle değildir (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2019: 560). AYM'nin esastan verilen ret kararlarına karşı en fazla on yıllık bir kesin hüküm otoritesi tanınmıştır (Gözler, 2019: 1183-1184). Görüldüğü üzere AYM'nin esastan ret kararları hukukun önemli bir kurumu olan kesin hükümle ve onun temel aldığı, "bir hukuki uyuşmazlık iki kez dava konusu" edilemez şeklinde açıklanan "ne bis in idem" ilkesi (Tanrıver, 1998: 35-36) ile çelişmektedir (Eren, 2021: 1119-1120). Burada AYM'nin değişen sosyal şartlar karşısında içtihadını değiştirilebileceği görüşü öne sürülebilir (Kanadoğlu, 2004). Fakat şayet bir kanun değişen toplumsal şartlar karşısında değişmesi ya da ortadan kalkması gerekiyorsa söz konusu kanunun TBMM tarafından hukuk düzeninden çıkartılması daha makul bir çözüm olabilir. Yahut AYM'nin kararına karşı bir denetim yolu öngörerek AYM'nin yanlış bir karar vermesinin önüne geçilebilir. Hukukun temel bir kurumu olan kesin hükmün mantığıyla çelişecek böyle bir çözümün benimsenmesi sorgulanmaya açıktır. Ayrıca hemen belirtmek gerekir ki esastan ret karalarına karşı başvurabilecek ayrı bir denetim yolu mevcut değildir.

AYM'nin norm denetimi kapsamında iptal kararları dışındaki kararları kesindir ancak kesin hüküm oluşturmaz (Gözler, 2019: 1183-1184). Diğer bir ifadeyle bu kararlara karşı gidilebilecek bir denetim yolu yoktur ancak bu kararlar maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmez. İlk inceleme neticesinde verilen ret kararları için bu durum anlaşılabilirken esastan ret kararları için anlaşılması güçtür. Zira Anayasanın 153. maddesinin

son fıkrası AYM kararlarının yargı organını da bağlayacağı hüküm altına alınmıştır. İptali talep edilen bir kanun hakkında esastan ret kararı verildiği halde aynı kanunun AYM'nin tekrar önüne gidebilmesi ve inceleyebilmesi karşısında iki soru akla gelmektedir. Birincisi AYM yargı organı değil midir? Bu sorunun cevabı şüphesiz evettir. Nitekim AYM Anayasada yargı bölümü başlığı altında düzenlenmiştir. İkincisi ise AYM kararları AYM'yi bağlamaz mı? Bu sorunun cevabı tam net değildir. Zira örneğin iptal kararları AYM'yi bağlar, zira iptal edilen norm ortadan kalkmıştır, (Gözler, 2019: 1195) ancak esastan ret kararları yukarıda izah ettiğimiz üzere bağlamaz. Görüldüğü üzere Anayasanın hükümleri de çelişkilidir. Ayrıca AYM'nin norm denetimi kapsamındaki kararlarına karşı bir denetim yolu yokken bir de iptal kararı dışında diğer kararların bağlayıcılığı noktasında AYM'yi bağışık tutmak sorgulamaya açıktır.

Burada ilginç sonuçlar da çıkmaktadır. AYM norm denetimi yoluyla yasama ve yürütmeyi frenlemekte ve kuvvetler ayrılığının temel felsefesi olan devlet iktidarının sınırlanmasına hizmet etmektedir. Ancak AYM'nin norm denetiminde kendisinin denetimsizliği kuvvetler ayrılığının temel felsefesine aykırılık oluşturmaktadır. Biz AYM'nin bu denetimsizliğini kesin hükümle açıklamaya çalıştık ancak görünen o ki AYM'nin iptal dışındaki kararları kesin hükmün temel felsefesine de aykırılık teşkil etmektedir. Burada artık AYM'nin denetimsizliğinden de öte keyfiliği öne çıkmaktadır. Oysa AYM'nin birçok kararında "…hukuk kurallarıyla kendini bağlı sayan ve yargı denetimine açık olan devlettir" biçimde zikrettiği hukuk devleti ilkesi her şeyden önce keyfiliği yasaklayan bir ilkedir. Üstüne bir de AYM'nin içtihatlarında istikrarsız oluşu (Gözler, 2019: 1151-1152) göz ününde tutulursa söz konusu durum daha da ciddi bir hal almaktadır.

B. Bireysel Başvuruları Karara Bağlama

2010 Anayasa değişikliği ile hukukumuza bireysel başvuru kurumu gelmiştir. Buna göre Anayasa ve AİHS'in kesişim kümesindeki haklardan biri kamu gücü tarafından ihlal edildiği takdirde AYM'ye bireysel başvuruda bulunulabilir (Eren, 2021: 1189). Bireysel başvuru sonucunda verilen kararları esas itibariyle "kabul edilemezlik kararları" ve "esas hakkında kararlar" olmak üzere ayırmak mümkündür (Ural, 2013: 289). Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi kural olarak komisyonlarca yapılır. Başvurun kabul edilemez olduğuna kanaat getirilirse "kabul edilemezlik kararı" verilir. Kabul edilemezlik kararı komisyon tarafından oybirliği ile verilebileceği gibi komisyonda oybirliği oluşmadığı takdirde karar bölümlerce verilir. Kabul edilmezlik kararları kesindir (6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 48). Başvurunun kabul edilebilir olduğu doğrultusunda karar verilirse esasa ilişkin incelemeye geçilir. Esasa ilişkin inceleme neticesinde ise ihlal

kararı verilebileceği gibi ihlal olmadığı kararı da verilebilir ve bu kararlarda kesindir.

Bireysel başvuru usulünde AYM'nin son sözü söyleme merci olma özelliği bütünüyle kendini göstermektedir. Zira bireysel başvuru ikincil niteliktedir. Yani diğer hukuk yollarının tüketilmesinin ardından bireysel başvuruda bulunulabilir (Efe, 2016: 25). Dolayısıyla zaten AYM'ye gelmeden önce dava dosyası bir süzgeçten geçmiş bulunmaktadır. Bu yüzden bireysel başvuru usulünde AYM'nin kendi içinde bir denetim yolunun olmaması yadırganacak bir hal değildir. Bununla birlikte AYM'nin yayımladığı yılık raporlar incelendiğinde kabul edilemezlik karalarının bireysel başvuru neticesinde verilen kararların neredeyse %90'ına tekabül ettiği görülmektedir. Dolayısıyla kabul edilemezlik kararlarına karşı AYM içinde bir denetim yolu öngörülebilir.

AYM'nin bireysel başvuru neticesinde verdiği kararlar kesindir fakat hiç denetim yolu da yok değildir. Çünkü AYM'nin vermiş olduğu karardan memnun olmayan başvurucu konuyu AİHM'e taşıyabilir. Bu vasıta ile AYM'nin kararları AİHM tarafından denetlenebilmiş olmaktadır. Tabi burada da AİHM'in denetiminin ne kadar etkili olduğu değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının internet sayfasından edindiğimiz bilgilere göre 2020, 2019, 2018, 2017 ve 2016 AİHM kararlarının istatistikleri şu şekildedir:

2020 yılında Türkiye hakkında 6520 başvuru neticelendirilmiş ve 6423 başvuru hakkında düşme veya kabul edilemezlik kararı verilmiştir. 2019 yılında 5096 başvuru sonuçlandırılmış ve 4880 başvuru kabul edilmezlik kararı ile sonuçlanmıştır. 2018 yılında 7460 başvuru hakkında karar verilmiş 6789 başvuru kabul edilemezlik kararıyla neticelenmiştir. 2017 yılında 31.054 başvuru karara bağlanmış ve 30.063 başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilmiştir. 2016 yılında ise 4.160 başvuru sonuçlandırılmış ve 4.077 başvuru hakkında düşme veya kabul edilmezlik kararı verilmiştir. Bu veriler ışığında AİHM vasıtasıyla AYM'in bireysel başvuru kararları hakkında esasa ilişkin bir denetimin çok kısıtlı olduğu sonucuna varabiliriz. Zira işin esasına girilmeden başvuruların ezici çoğunluğu kabul edilemezlikle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla bireysel başvuru kararlarına karşı teoride AİHM vasıtasıyla bir denetim yolu öngörülmüşse de pratikte çok sınırlı bir denetim söz konusudur.

C. Siyasi Parti Kapatma

Anayasanın 69. maddesinin 4. fıkrasına göre "siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır." Görüldüğü üzere AYM'nin siyasi partilere ilişkin kapatma kararları kesindir. 6216 sayılı Kanun'un 67. maddesine göre AYM'nin siyasi parti kapatma kararı sebebiyle AİHM,

AİHS'in ihlal edildiği kanaatine varırsa AYM'ye yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabilir. Bu vesileyle siyasi parti kapatma kararlarına karşı AİHM aracılığıyla bir denetim yolu öngörülmüştür. Bununla birlikte bu denetimi yolunun ne kadar işler olduğu da değerlendirilmelidir.

Kemal Gözler'in kitabından edindiğimiz bilgiye göre parti kapatmadan dolayı AİHM'e Türkiye'ye karşı dokuz tane başvuru olmuştur (Gözler, 2019: 449). Bu başvuruların iki tanesi hariç AİHM ihlal kararı vermiştir. Bunlardan Refah Partisi hakkında ihlal olmadığı kararı verilmiş, Fazilet Partisi hakkında ise başvurucuların başvurularından vazgeçmesi dolayısıyla düşme kararı verilmiştir. AİHM tarafından kapatılmalarına yönelik ihlal kararı alan bu partilerin hepsinin yargılanmanın yenilenmesi yoluna başvurup başvurmadıklarını tespit edemedik. Böyle bir netice ile karşılaşmamızdaki asıl sorun AYM'nin internet sayfasında siyasi parti kapatma kararlarına ilişkin kısımda "yargılanmanın yenilenmesi talebinin kabulüne" seçeneğinin olmayışıdır. Oysaki aynı kısımda "yargılanmanın yenilenmesi talebinin reddine" seçeneği mevcuttur. AYM'nin beş tane yargılanmanın yenilenmesi talebinin reddi kararına eriştik. Böyle bir tablo karşısında siyasi parti kapatma davalarında yargılamanın yenilenmesi talebi halinde olumlu sonuç alınamadığı kanaatine ulaşmış bulunmaktayız. Doktrindeki çalışmaların da bu kanaatimizi destekler nitelikte olduğunu ifade edebiliriz (Aydın, 2009; Döner & Köküsarı, 2008).

Doktrinde kimi yazarlarca siyasi parti kapatma yetkisinin AYM'ye verilmesi siyasi partiler için bir güvence oluşturduğu ve olumlu yönde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (İba, 2019: 83; Özbudun, 2018: 99). Halbuki böyle bir yorum düşündürücüdür. Zira AYM'nin sitesinden edindiğimiz bilgiye göre AYM'nin önüne 1982 Anayasası döneminde 42 tane siyasi parti kapatma davası gelmiştir. AYM 18 tane kapatma, 18 tane kapatılma isteminin reddi, 3 tane düşme, 1 tane karar verilmesine yer olmadığı, 1 tane devlet yardımı miktarının yarısından yoksun bırakılması ve bir tane iddianamenin iadesi (HDP'nin kapatılmasına ilişkin olup AYM henüz nihai kararını vermemiştir) kararı vermiştir. Görüldüğü üzere AYM önüne gelen siyasi parti kapatma davalarında neredeyse %50 kapatma kararı vermiştir. Ayrıca bu kararlar kesin olup denetim yolu olarak da etkinliği sorgulanmaya muhtaç olan yukarıda belirtiğimiz yargılanmanın yenilenmesi yoludur. Böyle bir tablo karşısında siyasi partilerin kapanması rejimini AYM'ye bırakıp bunu da siyasi partiler için bir güvence saymak çelişkili görünmektedir.

AYM'nin sahip olduğu siyasi parti kapatma yetkisine yöneltilebilecek diğer bir eleştiri de şudur: Siyasi parti kapatmalarında ağırlıklı olarak "laiklik" ve "devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü" kavramlarına aykırılıktan dolayı kapatma kararlarının verildiği görülmektedir (Ergül, 2007: 323; Özbudun, 2018: 100). Ancak bu kavramların siyasi kavramlar olduğunu

ifade edebiliriz. Öyleyse böylesi geniş ve siyasi nitelikteki kavramların içeriğini tespit etmek bir yargı organı olan AYM'nin yetkisinde mi olmalıdır? Açıkçası AYM'nin siyasi parti kapatma yetkisi bu yönüyle de düşündürücüdür.

D. Siyasi Partilerin Mali Denetimi

Anayasa'nın 69. maddesinin 3. fıkrasına göre siyasi partilerin mali denetimi AYM tarafından yapılır.[3] AYM bu denetimi yaparken Sayıştay'dan yardım alır. AYM'nin söz konusu denetim kapsamında vereceği kararlar kesindir ve herhangi bir itiraz yolu yoktur. AYM'nin siyasi partilerin mali denetim kapsamında vermiş olduğu karalara karşı neden bir itiraz yolunun düzenlenmediğini anlamak güçtür. Şayet AYM'nin müthiş bir hesap yargısı yaptığından ve kararlarının hatalı olamayacağı düşüncesinden mütevellit böyle bir yol öngörülmüş ise akla ilk olarak Anayasamızın hesap yargısı ile görevlendirdiği organın Sayıştay olduğu gelmektedir ki Sayıştay'ın kararları da kendi içinde denetime tabidir (6085 sayılı Sayıştay Kanun'un 54.-57. maddeleri arasında kanun yolları düzenlenmiştir). Esasen siyasi partilerin mali denetiminin AYM'ye verilmesi kanaatimizce başlı başına bir çelişkidir. Zira Anayasanın devletin bizatihi kendisinin (bazı kurumlar hariç kamunun büyük bölümünün mali denetimi Sayıştay tarafından yapılmaktadır (Aksoy, Geçgel & Öz, 2018)) mali denetimini Sayıştay'a verirken siyasi partilerin mali denetimini AYM'ye vermesi anlaşılır bir durum değildir (Kaplan, 2012; Karakoç, 2018). Şöyle ki AYM anayasal sistem içinde Sayıştay'dan daha etkili ve yetkili bir kurumdur ki Anayasanın AYM'yi ayrıntılı bir şekilde düzenlemesi de buna delalettir. Siyasi partilerin mali denetimi AYM'ye verilip devletin mali denetimi Sayıştay'a verilmesi, dışardan siyasi partilerin bizatihi devletin kendisinden daha da önemliymiş intibahını uyandırmaktadır.

Hesap yargısı alanında uzmanlaşmış olan kurumun Sayıştay olduğuna kuşku yoktur. Zaten siyasi partilerin mali denetiminde de Anayasanın kendisi AYM'nin Sayıştay'dan yardım temin edeceğini düzenlemiştir. Öyleyse hesap yargısında uzman olan Sayıştay'ın kendi kararlarına karşı kendi içinde denetim yolu varken AYM'nin siyasi partilerin mali denetimin karalarına karşı neden bir denetim yolunun olmadığı sorgulanmaya muhtaçtır. Kaldı ki bir önceki AYM Başkanı Haşim Kılıç tarafından kaleme alınan bir yazıda yazar, siyasi partilerin mali denetimi için kuvvetli bir örgütlenmenin gerekli ve AYM'nin bu örgütlenmeden mahrum olduğunu vurgulamış ve siyasi partilerin mali denetiminin yeterli düzeyde yapılamadığını ifade etmiştir. Ancak yazar devamında AYM'nin bu görevden şikayetçi olmadığını belirtmiştir (Kılıç, 2004). Siyasi partilerin

3 Siyasi partilerin mali denetimini karşılaştırmalı olarak ele alan Recep Kaplan makalesinde söz konusu denetimin AYM tarafından yapılmasının sadece Türkiye'de söz konusu olduğu sonucuna varmıştır (Kaplan, 2012).

mali denetimi hususunda anlaşılan o ki AYM her ne kadar bu görevi layıkıyla yerine getiremese de yetkinin kendisinden kopmasını istememekte ve anayasal sistem için de pek çok alana nüfuz etmek istemektedir.

E. Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama

Anayasanın 148. maddesinde AYM'ye Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcıvekilini, Hakimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisi verilmiştir.

AYM'nin Yüce Divan yargılaması neticesinde vermiş olduğu kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir. Esasen yeniden inceleme başvuru yapabilme imkânı 2010 anayasa değişikliği ile getirilmiştir. 2010'dan önce AYM'nin Yüce Divan yargılaması sonucunda verdiği kararlar kesindi ve gidilecek bir denetim yolu yoktu (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2019: 560). Bununla birlikte getirilen denetim yolunun ne kadar etkili olduğu da sorgulanmalıdır. Zira Yüce Divan yargılamalarını Genel Kurulca incelenmektedir ve yeniden inceleme başvurusu da kararı veren merciye karşı yapılmaktadır. Kararı veren makamın kendi kararını tekrar değerlendirmesi ne kadar etkili olacağı tartışmalıdır. Tanör/Yüzbaşıoğlu bu noktada AYM'nin kendi içinde daha etkili bir başvuru yolunun kurulması gerektiğini belirtmekte ve bunun için de bölümlerce Yüce Divan yargılamasına bakılmasını ve bölümün verdiği karar karşı Genel Kurula karşı yeniden inceleme başvurusunun yapılması gerektiğini ifade etmektedir (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2019: 561). AYM'nin sitesini incelediğimizde Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen bir karara karşı yapılan yeniden inceleme başvurusunu tespit edemedik. Zaten 2010 Anayasa değişikliği sonrasında AYM'nin önüne biri 03.10.2011 ve diğeri 12.10.2017 tarihli olmak üzere iki dosya gelmiştir. AYM ilkinde beraat kararı verirken ikincisinde görevsizlik kararı vermiştir.

Yüce Divan yargılaması hakkında sorgulanması gereken husus ilk olarak söz konusu yargılamanın yapılması gereken yerin AYM olup olmadığıdır. Zira AYM'nin esas işlevi şüphesiz ceza yargılaması değildir. Zaten bu konuda uzmanlaşmış olan kurum da adli yargı kolunun yüksek mahkemesi hüviyetinde olan Yargıtay'dır. Aynı yönde Danışma Meclisi tarafından Milli Güvenlik Konseyine sunulan Anayasa Tasarısında da Yüce Divan yargılamasının Yargıtay tarafından yapılmasını öngörülmüştü (Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 150. Bileşim). Aynı yönde doktrinde kimi

yazarlarca da Yüce Divan yargılamasının Yargıtay tarafından yapılması daha uygun olacağı belirtilmiştir (Arslan, 1999).

Yüce Divan yargılamasında eleştiriye açık olan diğer bir husus Cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar için öngörülen usuldür. Bu usulde TBMM soruşturma yaparak söz konusu kişileri Yüce Divana sevk kararı almaktadır. TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile Yüce Divana sevk kararı alabilmektedir. Yani burada Meclisin bir bakanın göreviyle ilgili bir suç işlediği kanaatine vardığını ve üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile Yüce Divana sevk kararı aldığını varsayalım. Şimdi Meclisin bu kararının üstüne bir de AYM'nin kararını beklemek hem çelişkili hem de sakıncalıdadır. Çelişkilidir çünkü Meclisin üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu AYM'nin kendisini ortadan kaldırabilir. Varlığı böyle iradeye bağlı olan AYM'nin bu iradenin üstünde bir karar verebilmesini sağlamak ve beklemek çelişki oluşturmaktadır. Sakıncalıdır çünkü AYM Meclisin bu iradesine aykırı bir karar alırsa bunun neticesinde bu irade AYM'nin varlığına son verebilir. Böyle bir son ise anayasal sistem içinde kriz ile sonuçlanabilir.

F. Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması ve Milletvekilliğin Düşmesi Kararlarını Denetleme

Anayasanın 85. maddesine göre yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi kararlarına karşı AYM'ye söz konusu kararların iptali istemiyle başvuruda bulunulabilir. Başvuru neticesinde AYM'nin kararları kesindir ve kararlara karşı herhangi bir itiraz yolu yoktur. Burada AYM'nin kararlarına karşı bir itiraz yolunun öngörülmemesi yadırganacak bir hal olmayarak değerlendirilebilir. Zira AYM'nin buradaki işlevi TBMM tarafından yapılan bir işlemin denetimi olduğu için hukuk düzeni içinde bitmez tükenmez bir denetim yolu öngörmek imkansızdır. Çalışmamızın başında da ifade ettiğimiz gibi AYM'ye hukuki kesinliği sağlamak için hukuk düzeni tarafından son sözü söyleme yetkisi verilmiştir. Bununla birlikte AYM'nin söz konusu parlamento kararlarına karşı yapılan iptal başvuruları neticesinde ne kadar sayıda iptal kararı verildiğinin de incelenmesi gerekir. AYM'nin internet sayfasından tespit edebildiğimiz kadarıyla 1982 Anayasası döneminde yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi kararlarına karşı bugüne kadar 28 tane başvuru olmuştur ve söz konusu başvuruların hepsi ret kararıyla sonuçlanmıştır. Hal böyle iken söz konusu parlamento kararlarını AYM'nin denetimine tabi tutmak suretiyle AYM'yi siyasi tartışmaların parçası haline getirmenin ne kadar yerinde olduğu sorgulanmalıdır.

Tablo 1. Anayasa Mahkemesi Kararlarını ve Bu Kararlara Karşı Denetim Yolları

Anayasa Mahkemesi Kararları	Denetim Yolu
Norm Denetimi Kapsamında Verilen İptal Kararları	Yok
Norm Denetimi Kapsamında Verilen Ret Kararları	Yok
Bireysel Başvuru Kapsamında Verilen Kararlar	AİHM Vasıtasıyla Denetim
Siyasi Parti Kapatma Kararları	AİHM'in İhlal Kararı Çerçevesinde Yargılamanın Yenilenmesi
Siyasi Partilerin Mali Denetim Kapsamında Verilen Kararlar	Yok
Yüce Divan Yargılaması Kapsamında Verilen Kararlar	Yeniden İnceleme
Yasama Dokunulmazlığının Kaldırılması ve Milletvekilliğin Düşmesi Kararlarını Denetleme Kapsamında Verilen Kararlar	Yok

Hukuki Kesinlik ve Denetim İkileminde Anayasa Mahkemesi

AYM'nin kararlarını ve bunlara ilişkin var ol(may)an denetim yollarını yukarıda birer birer inceledik ve nihayetinde çalışmamızın başında ifade ettiğimiz AYM'nin kararlarının denetimden mahrum olduğunu ortaya koyduk. AYM'nin söz konusu denetim mahrumiyetinin hukuki kesinliğin bir gereği olduğunu ifade etmiştik. Bu bakımdan hukuki kesinlik kavramını biraz daha yakından incelemekte yarar vardır.

Hukuk devletinin alt unsurlarından olan hukuki güvenliği sağlamak için gerekli olan hukuki kesinlik (belirlilik) ilkesi genel itibariyle kişilerin tabi olacakları kuralların önceden açık ve seçik bir biçimde ortaya konulması bağlamında yasama ve yürütme organlarına hitap eden bir ilke gibi incelenmektedir (Can, 2005; Çağlar, 2013). Ancak kesin hüküm müessesi ile tabiri caizse son noktayı koymak suretiyle hukuk düzeninde hukuki belirliğin sağlanması açısından hukuki kesinlik ilkesi yargı organı ve özellikle de AYM için ehemmiyet arz etmektedir. Bu vesileyle uyuşmazlık konusu şey sürekli yargılama tehdidi altında tartışmaya açılmayacak ve hukuki barış ve istikrar sağlanmış olacaktır (Ferendeci, 2009: 5-6). Bu bağlamda hukuki kesinlik ve denetim kavramları bir yerde birbirlerini dışlayan kavramlar gibi görünmektedir. Zira hukuki kesinliğin sağlanması için denetimin bir noktada durması gerekmektedir. Dolayısıyla hukuki kesinliği tesis etmek adına denetim feda edilmektedir. Ancak buradaki

cevaplanması gereken husus hukuki kesinliği sağlama makamı olarak neden AYM'nin tercih edildiğidir. Diğer bir ifadeyle hukuki kesinliği sağlamak için denetimden bir yerde vazgeçilecek ise bu denetimsizlik neden AYM'ye hasredilmektedir? Böyle bir imtiyaz niçin TBMM'ye verilmemektedir? Bu sorulara karşı cevap olarak hemen şu ifadeler sarf edilebilir: Zaten AYM bir denetim yolu olarak kurgulanmış olup bu bağlamda hukuki kesinliği sağlama makamının yani denetimsiz makamın AYM'nin olmasından daha doğal bir durum olamaz. Ancak demokratik sistem içerisinde demokratik meşruiyeti sorgulanan ve hatta demokratik meşruiyetinin olmadığı ifade edilen (Gözler, 2006) bir kurumun milletin iradesinin tecelli ettiği TBMM'ye tercih edilmesi kuşku ile yaklaşılması gereken bir haldir. Örneğin ölüm cezasının var olduğu dönemde, mahkeme kararıyla kesinleşen ölüm cezasının yerine getirilmesine TBMM karar vermekteydi. Görüldüğü üzere *hayati* konularda son sözü söyleme yetkisi TBMM'ye verilmiştir. Bu bağlamda hukuk düzeni içerisinde ve devlet idaresinde *hayati* önem arz eden konularda son sözü söyleme yetkisi AYM dışında bir makama, özellikle TBMM'ye verilebilir. Bu hususta doktrinde kimi yazarlarca farklı görüşler de ortaya atılmıştır.[4]

Ulusoy 1999 yılında "Anayasa Mahkemesi İçin Bir Temyiz Mekanizması Önerisi" başlıklı makalesinde hükümetin TBMM salt çoğunluğunun alacağı bir karar üzerine AYM tarafından iptal edilen bir kanun hükümünü halk oyuna sunabilmesini ve halk oyu neticesinde kanun hükmünün onaylanması yönünde karar çıkması halinde AYM'nin iptal kararının hükümsüz hale gelmesini önermiştir (Ulusoy, 1999: 62-63). Aynı yönde İyimaya "Anayasa Mahkemesi kararlarının askıya alınması" başlıklı şu şekilde bir formül önermiştir: "Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tam sayısının en az üçte birinin yazılı teklifi ve beşte üçünün gizli oyu ile, Anayasa Mahkemesinin iptal ve itiraz davalarına ilişkin kararları ile yürürlüğü durdurma kararlarını askıya alabilir. Askıya almak için, Anayasa Mahkemesi kararının Anayasaya açıkça aykırı olması, dürüst yorum ilkeleri ile bağdaştırılamaması, temel normun birden fazla anlam içermesi yahut kararda kanun ya da anayasa koyucu gibi davranılmış olması hallerinden birinin gerçekleşmesi şarttır" (İyimaya, 2011: 330). Benzer yönde Barın da AYM iptal kararlarının yasama organı tarafından askıya alınabilmesini önermiştir (Barın, 2016: 237-238).

AYM'nin hukuki kesinliği sağlama makamı olarak kabul edilmesi neticesinde denetimsizlik imtiyazına sahip olduğunu ifade ettik. Ancak her ne kadar verilen kararlar neticesinde bir denetim yolu yok ise de kararların

4 1982 Anayasası'nın yapım aşamasında AYM kararlarına ilişkin Danışma Meclisinin kabul ettiği metin şu şekildedir: "Anayasa Mahkemesinin iptal kararları dışındaki kazaî kararları kesindir. İptale ilişkin kararları ise, Cumhurbaşkanınca yeniden incelenme isteme süresinin geçmesi veya bu istemde bulunmayacağının açıklanması ya da Anayasa Mahkemesince, iptale ilişkin kararın kaldırılmasına yer olmadığına karar verilmesi hallerinde kesinleşir" (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), 2019: 959).

veriliş aşamasında AYM kamuoyu denetimine tabi tutulabilir. Şöyle ki AYM faaliyetlerinin tıpkı TBMM faaliyetlerinin TRT 3'ten TBMM TV aracılığıyla yansıtıldığı gibi kamuoyuna sunulması düzenlenebilir.[5] Böylellikle AYM işlem yaparken kamuoyu denetimine tabi tutularak en azından işlemin tesis edilmesi esnasında denetimin sağlanması temin edilebilir.

AYM'nin TBMM ya da kamuoyu tarafından denetlenmesinin yanında kendi içinde de bir denetim yolu öngörülebilir. Hem adli yargıda hem de idari yargıda olağan ve olağanüstü çeşitli kanun yolları öngörülmüştür. Ceza muhakemesinde olağan kanun yolu olarak itiraz, istinaf ve temyiz; olağanüstü kanun yolu olarak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı, kanun yararına bozma ve yargılanmanın yenilenmesi (Apaydın, 2020: 97); medeni yargı ve idari yargıda olağan kanun yolu olarak istinaf ve temyiz; olağanüstü kanun yolu olarak kanun yararına temyiz ve yargılanmanın yenilenmesi (Atalı&Ermenek, 2021: 323; Atay, 2021: 395) düzenlenmiştir. Yargıtay'a ve Danıştay'a karar düzeltme başvurunda bulunulabilmesi veya mahkemeler tarafından direnme kararı alınabilmesi de mümkündür. Tüm bunlar ulusal yargı mercilerinin kararlarının denetimine yönelik yollardır. AYM kararlarıyla ilgili olarak bu yollar ya hiç yoktur ya da çok kısıtlıdır.

AYM'nin ulusal yargıda özel bir statüsünün olduğu argüumanı, söz konusu denetimsizlik olgusunu izaha yetmemektedir. Zira AYM'den daha üst bir merci olan AİHM kararlarına itiraz mümkündür. AİHM yargılama usulünde Dairenin verdiği karara karşı Büyük Daireye başvuru yolu öngörülmüştür (Baysal, 2013: 30). AYM açısından böyle bir yol sadece Yüce Divan yargılaması ve siyasi parti kapatma kararı neticesinde verilen kararlar için söz konusudur. 2010 Anayasa değişikliği ile Yüce Divan yargılaması sonucunda verilen kararlara karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilme imkanı getirilmiştir. 6216 sayılı Kanun'un 67. maddesine göre AYM'nin siyasi parti kapatma kararı sebebiyle AİHM ihlal kararı verirse AYM'ye yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabilir. AİHM kararı sebebiyle yargılanmanın yenilenmesi adli ve idari yargı kolları için de geçerli bir durumdur.

Özetlemek gerekirse, AYM Yargıtay ve Danıştay'a da kıyasla AİHM'le de kıyasla fazlasıyla denetimsiz bir yargı merciidir. Dışsal denetim bir yana, AYM'nin kendi içinde denetim yapması bile düşünülmemiş, AYM'ye kaldıramayacağı bir yanılmazlık ve dokunulmazlık payesi verilmiştir. Bu durum, AYM kararlarının denetim eksikliğini beraberinde getirmektedir. Gerçi AYM'nin kendi içinde öngörülen denetim yolunun işlevsel olmayacağı düşünülebilir ancak bu ayrı bir sorundur. Yapısal bir reform ile AYM'nin verdiği kararlara karşı kendi içinde veya dışında denetim

5 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'un 21. maddesinin ilgili hükmü şu şekildedir: "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul çalışmalarını radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyen yayın yapar. Kuruma tahsis edilen TV kanallarından biri olan TRT 3'ten TBMM TV aracılığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri yansıtılır."

yolları öngörülmeli, en yüksek ulusal yargı merci sıfatıyla AYM'nin hesap verebilirliği, kalitesi ve güvenilirliği arttırılmalıdır.

Sonuç

1982 Anayasasının başlangıç kısmında da yer alan kuvvetler ayrılığı ilkesi devlet iktidarını kullanan her organının denetlenmesi suretiyle birey hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınmasını amaçlamaktadır. Bu surette devlet iktidarını kullanan AYM'nin de denetlenmesi kuvvetler ayrılığının bir gereğidir. Ancak çalışmamamızda da incelediğimiz üzere AYM'nin denetlenmesine yönelik yollar bazı kararları açısından hiç yoktur ve var olanların da etkinliği de tartışmaya açıktır. AYM'ye böylesine bir denetimsizlik imtiyazının tanınması hukuki kesinliğe ulaşma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Hukukun yaratmış olduğu gerçekliğe son mührü bir organın vurması gerekir ki böylelikle hukuk düzeninde istikrar ve öngörülebilirlik sağlanabilsin. Bizim hukuk düzenimizde de mühür AYM'ye tevdi edilmiştir. Biz de bu çalışmamızda AYM'ye tevdi edilen bu mührü inceledik ve şu sonuçlara vardık:

Norm denetimi neticesinde verilen iptal kararlarının sonucu olarak ilgili norm hukuk dünyasından silindiği ve AYM'nin kararına karşı hiçbir denetim yolu olmadığı için bahsettiğimiz mühür olgusu bütünüyle kendini göstermektedir. Ancak esastan ret kararları için aynı durum geçerli değildir. AYM bir norm hakkında Anayasaya aykırı olmadığı gerekçesiyle esastan ret kararı vermesine rağmen aynı norm hakkında bilahare Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle iptal kararı verebilir. Burada AYM'nin vurmuş olduğu mührü kaldırıp tekrar mühür vurması söz konusudur. Hukuki kesinliği sağlamakla yetkilendirilmiş AYM'nin bizzat kendisi hukuki belirsizlik yaratmaktadır. Burada AYM'nin denetimsizliğinden de öte keyfiliği öne çıkmaktadır. Bu durum ise ne kuvvetler aykırılığına ne de hukuki öngörülebilirlik ilkesine uygundur.

Bireysel başvuru bağlamında mühür olgusu bütünüyle kendisini göstermektedir. Gerçi burada AYM, AİHM vasıtasıyla denetlenmektedir ancak iç hukuk bağlamında bireysel başvuruya konu olan dosya pek çok aşamada süzülerek AİHM'in önüne gelmesinden dolayı AYM'nin burada son sözü söyleme yetkisi tabiri caizse gediğine oturmaktadır. Biz burada kabul edilemezlik kararları için bir itiraz yolunun öngörülmesinin yerinde olacağını belirtmekle yetiniyoruz.

Siyasi parti kapatma kararlarına karşı AİHM kararı çerçevesinde yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilir. Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Siyasi partilerin mali denetiminde,

yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi kararlarının denetlenmesinde ise AYM'nin kararlarına karşı gidilebilecek bir yol bulunmamaktadır.

AYM'nin kuvvetler ayrılığına aykırı olan denetimsizlik imtiyazı, eğer siyasi bir nedene bağlanmazsa, hukuki kesinliği sağlama zorunluluğuyla ilişkilendirebilir. Bu çerçevede AYM'nin yetkilerinin mercek altına alınması gerekir. AYM'ye kesin hüküm verme yetkisi zorunluluk dolayısıyla verildiği için zorunluluğu aşan noktalarda yetkilerin sorgulanması gündeme gelir. Zira hukukta zorunluluk hali hukuka uygunluk sebeblerinden biri olarak kabul edilirken zorunluluğun aşılması sorgulamayı beraberinde getirir. Norm denetimi yetkisi anayasa yargısıyla, bireysel başvuruları karar bağlama yetkisi temel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlama amacıyla açıklanabilmektedir. Oysaki AYM'nin diğer yetkilerine bakınca bu yetkilerin ya siyasi partilerin mali denetiminde ve Yüce Divan yargılamasında olduğu gibi başka kurumların uzmanlık alanına girebildiği görülmekte ya da siyasi partilerin kapatılmasında, yasama dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesi kararlarının denetiminde olduğu gibi bütünüyle siyasi alana ilişkin olduğu görülmektedir. Öyleyse bu yetkiler sorgulanmaya açıktır.

AYM'nin kararları açısından kamuoyu denetiminin tesis edilmesi gerekir. Bu bağlamda AYM faaliyetlerinin tıpkı TBMM faaliyetlerinin TRT 3'ten TBMM TV aracılığıyla yayınlanması gibi kamuoyuna sunulması düzenlenebilir. Böylellikle AYM işlem yaparken kamuoyu denetimine tabi tutularak en azından işlemin tesis edilmesi esnasında kamuoyu tarafından denetimin sağlanması temin edilebilir.

Kaynakça

Aksoy, Y., Geçgel, M. & Öz, B. (2018). *Sayıştay Hesap Yargısı*. T.C. Sayıştay Başkanlığı Yayınları.

Apaydın, C. (2020). *Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları*. Seçkin.

Arslan, Ç. (1999). *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Atalı, M.. & Ermenek, İ. (2021). *Medeni Usul Hukuku*. Seçkin.

Atay, E. E. (2021). *İdari Yargılama Hukuku*. Seçkin.

Aydın, H. (2009). Anayasa Mahkemesi Kararları Bağlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İhlal Kararının, Siyasi Parti Kapatma Davalarında Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi Olması. *Yasama Dergisi,* 11, 50-75.

Barın, T. (2016). Anayasa Yargısının Demokratik Meşruiyeti. *Doktora Tez*i.

Barın, T. (2017). Farklı Coğrafyalarda ve Sistemlerde Anayasa Yargısının Doğuşu. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 157-187.

Barnett, H. (2013). *Constitutional &Administrative Law*. Routledge .

Can, O. (2005). Belirlilik İlkesine Anayasal Bakış. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 89-125.

Çağlar, S. (2013). Hukuk Güvenliği. Hukuk Devleti Açısından Hukuki Belirlilik – Hukuk Güvenliği İlişkisi (*25-139).* Kamu Hukukçuları Platformu. *Türkiye Barolar Birliği Yayınları.*

Döner, A. & Köküsarı, İ. (2008). Avrupa Insan Hakları Mahkemesi Kararlarının Anayasa Mahkemesi Kararları Bakımından Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olup Olmayacağı Sorunu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 12(1-2), 663-686.

Efe, M. (2016). *Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları*. Seçkin.

Erdoğan, M. (2015). *Anayasal Demokrasi*. Siyasal Kitabevi.

Erdoğan, M. (2002). *Anayasa ve Özgürlük*. Yetkin.

Eren, A. (2021). *Anayasa Hukuku Dersleri*. Seçkin Yayıncılık.

Ergül, O. (2007). *Yeni Kurumsalcı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi*. Adalet Yayınevi.

Ertaş, T. (2019). *Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama, Yürütme Ve Yargı Organları Arasındaki Modern İlişkiler*. Seçkin.

Ferendeci, H. Ö. Ö. (2009). *Kesin Hükmün Objektif Sınırları*. Oniki Levha.

Ginsburg, T. (2003*). Judicial Review in New Democracies Constitutional Courts in Asian Cases*. Cambridge University Press.

Gözler, K. (2006). Anayasa Yargısının Meşruluğu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 131-166.

Gözler, K. (2007). Res Iudicatanın Türkçesi Üzerine. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergis*. 56(2), 45-61.

Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*. Ekin Basım Yayım Dağıtım.

Gülener, S. (2012). *Türkiye'de Anayasa Yargısının Demokratik Meşruluğu*. On İki Levha.

Hakyemez, Y. Ş. (2009). *Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Akvizmi ve İnsan Hakları Anlayışı*. Yetkin.

Hamilton, A. (2001). *The Federalist*, No. 78. Liberty Fund.

Hirschl, R. (2000). The Political Origins of Judicial Empowerment through Consti tutionalization: Lessons from Four Constitutional Revolutions. *Law and Social Inquiry*. 25, 91-151.

İba, Ş. (2019). *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*. Seçkin.

İyilikli, A. C. (2016). *Hukuk Yargılmasında Kesin Hüküm*. Yetkin Yayınları.

Kanadoğlu, K. (2004). *Anayasa Mahkemesi*. Beta.

Kaplan, R. (2012). Bazı Yabancı Ülkelerde Siyasi Partilerin Mali Denetimini Yapan Kurumlar Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Maliye Dergisi,*.362-378.

Karakoç, R. (2018). Türkiye'de Siyasi Partilerin Mali Denetimi. *Sayıştay Dergisi*. 79-102.

Kaya, E. (2014). Anayasa Mahkemesinin İnsan Hakları Zemini. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 573-606.

Kaya, E. (2018). *Hukuk Zihniyeti*. Siyasal Kitabevi.

Kılıç, H. (2004). Türk Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri. *Anayasa Yargısı*.

Montesquieu. (2014). *Kanunların Ruhu Üzerine*. Çev. Şevki Özbilen. Seçkin.

Özbudun, E. (2019). *Anayasalcılık ve Demokrasi*. Yetkin Yayınları.

Özbudun, E. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayınları.

Özbudun, E. (2007). Türk Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve Siyasi Elitlerin Tepkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 257-268.

Özbudun, E. (2012). Türkiye'de Anayasa Yargısının Doğuşu: 1961 Anayasası Üzerindeki Kurucu Meclis Görüşmeleri. *Liberal Düşünce*. 17, 5-18.

Sancar, M. & Atılgan, E. (2009). *Adalet Biraz Es Geçiyor: Demokratikleşme Sürecinde Hakimler ve Savcılar*. Tesev Yayınları.

Sancar, M. & Aydın, S. (2009). *Biraz Adil, Biraz Değil: Demokratikleşme Sürecinde Toplumun Yargı Algısı*. Tesev Yayınları.

Tanrıver, S. (1998). *Medeni Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı*. Adalet.

Tanrıver, S. (2016). *Medeni Usul Hukuku (Vol. 1)*. Yetkin Yayınları.

Tanör, B. & Yüzbaşıoğlu, N. (2019). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. Beta.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli). (2019). *Anayasa Mahkemesi Yayınları*.

Ulusoy, A (1999). Anayasa Yargısı İçin Bir Temyiz Mekanizması Önerisi. *Liberal Düşünce*.

Ural, S. S. (2013). *Hak Ve Özgürlüklerin Korunması Bakımından Bireysel Başvuru*. Seçkin.

Vile, M. J. C. (1998). *Constitutionalizm And The Separation of Powers*. Liberty Fund.

Waldron. J. (2013). Separation of Powers in Thought And Practice?. *Boston College Law Review*. 433-468.